

APUNTS SOBRE L'ESGLÉSIA DE FALSET^(2/2) ELS ARTÍFEXS

L'ESGLÉSIA DE FALSET -MALGRAT EL SEU ESTAT DE CONSERVACIÓ - ÉS UNA MAGNÍFICA CONSTRUCCIÓ DE FINALS DEL SEGLE XVIII (1768-1780), PRÀCTICAMENT INDOCUMENTADA, QUE MEREIX MILLORS ATENCIONS. EN AQUEST NÚMERO S'OFEREIX LA SEGONA I ÚLTIMA PART DEL TREBALL.

[TEXT] Josep Llop Tous

[FOTOGRAFIES] Jaume Teixidó

La traça i el tracista

El model construït suggereix un origen meridional del tracista, però la unitat mètrica utilitzada no permet cercar-lo massa lluny. Efectivament, en una primera aproximació sembla que aquesta unitat era el pam tarragoní que, amb l'arribada del sistema mètric decimal a mig segle dinovè, va quedar fixat en 19,5 cm, una dimensió diferent a la del pam d'altres zones, com València, Aragó i Barcelona. L'amplada de la nau central, la primera de les dimensions que es fixava en la

amb una determinada unitat pot ser portada a l'obra amb una unitat similar però diferent, tal com s'ha pogut comprovar, per exemple, en el cas de l'església del Catllar. Per tant, si el tracista i el constructor no són la mateixa persona, com a Falset, la unitat que finalment es trobi a l'obra serà la que vagi decidir el mestre constructor.

Mossèn Francesc Mestre, aproximadament cent anys després de la construcció de l'església, escrivia que l'obra fou adjudicada a Joan Sentís, empresari constructor de l'església de Ginestar, i a Miquel Forner, mestre d'obres de Cornudella, pel preu de 27.000 lliures, segons constava a l'escriptura

En canvi, resultaria versemblant que Sentís i Forner fossin cridats per tal que cada un d'ells, per separat, proposés una traça pel nou temple a fi i efecte que els comitents poguessin triar la que els semblés més convenient.

Quina seria la traça elegida? Ara com ara no se sap res més sobre la trajectòria professional dels dos mestres, tot i que la construcció d'esglésies de planta de saló properes a Ginestar fa més probable que Joan Sentís fos l'autor de la traça de Falset. Però també podia ser un altre mestre diferent.

El mateix Francesc Mestre també escrivia que la traça la conservava el mestre d'obres Josep Olivé i Bové. I altre cop cal precisar la notícia. El personatge en qüestió era coetani de Francesc Mestre, havia nascut l'any 1829 i, en conseqüència, no tenia res a veure amb la construcció de l'església. Si conservava la traça a l'últim terç del segle XIX era perquè l'havia heretat dels seus avantpassats que, tal com es veurà després, van ser els constructors de l'església. Era habitual que el mestre constructor custodiés la traça perquè l'havia de consultar amb freqüència: per això la tindria Josep Olivé i Bové, besnét del mestre que va acabar la construcció i mestre d'obres.

ÉS PROBLEMA QUE JOAN SENTÍS, CONSTRUCTOR DE
L'ESGLÉSIA DE GINESTAR, I MIQUEL FORNER,
MESTRE D'OBRES DE CORNUDELLA,
FOSSIN CRIDATS, PER SEPARAT, PER PROPOSAR LA
TRAÇA DE LA NOVA ESGLÉSIA DE FALSET

traça d'una església i sovint generadora de les altres, és de 45 pams justos, mentre que les dues naus laterals fan una amplada de 20 pams. La qüestió ha de quedar pendent d'estudis més profunds que verifiquin les unitats utilitzades i analitzin de quina forma s'interrelacionen les diferents dimensions del temple. A més, cal saber que una traça projectada

atorgada davant el notari de Falset Pere Olives i Marquès el 29 de maig de 1768¹. Cal analitzar bé aquesta notícia per tal de destriar el gra de la palla. Perquè seria molt estrany que la construcció fos contractada amb dos mestres de tan diversa procedència. En tot cas, s'hauria contractat un d'ells, que s'hauria associat amb l'altre, però tampoc això es creu probable.

En relació a la traça i el tracista de Santa Maria de Falset, la de l'església de Marçà mereix una consideració especial. Els dos pobles es troben a una distància de 2 km, tots dos tenen els temples de la mateixa tipologia i tots dos es van iniciar durant el mateix any, cinc mesos i mig més tard el de Marçà (20 de novembre de 1768). Hauria estat normal que les traces haguessin estat d'un mateix autor. No obstant, els marçalencs van anar a buscar el mestre Joan Barceló, d'Alcalà de Xivert². Aquest mestre està documentat, efectivament, a la zona de la comarca del Baix Maestrat, on aconseguí un bon prestigi³. Es desconeix la raó per la qual fou contractat a Marçà quan potser hauria resultat més senzill entrar en contacte amb l'autor de la traça de Falset. Probablement, per raó del seu origen, el tracista de Marçà no devia utilitzar el pam tarragoní en el seu treball. En canvi, i això confirma l'observació exposada abans, l'amplada total de les tres naus és de 90 pams tarraconins. Als Guiamets, en canvi, l'amplada de la nau única és de 35 pams de 19,3 cm, com els utilitzats a Saragossa i Osca. Devia ser construïda per un mestre aragonès.

Els constructors

El dia 5 de juny de 1768 es col·locà la primera pedra de l'església i l'obra s'inicià executant-la per administració, fins que es decidí continuar a preu fet. Per això, aquell mateix any o el següent els comitents de Falset acordaren un preu de 22.000 lliures amb els mestres Joan i Josep Antoni Olivé, pare i fill, per la continuació de la construcció de la seva nova església. Si s'hi afegien els costos de les parets que ja s'havien iniciat i dels materials (calç, pedra i "otros pertrechos que se hallavan aprontados al pie de la obra"), es comptava que el cost total seria de 30.000 lliures⁴.

Ara bé, qui eren els Olivé? Pel que s'ha pogut esbrinar en els llibres sacramentals de la parròquia de Falset, els Olivé van ser una llarga nissaga de mestres de cases que abastaven, almenys, cinc generacions. Aquí només ens interessen les dues primeres, d'entre les conegudes, que són les que van treballar a Falset.

Joan Olivé era natural de Mequinensa, al bisbat de Lleida, i es casà amb Francesca Vidal, de Vilalba dels Arcs, on el devia portar la feina. Anaren al Pinell de Brai possiblement amb motiu de la construcció de l'església. Allí els nasqué el fill primogènit, Josep Antoni, cap a l'any 1737⁵, i també un altre fill, Joan, cap

Vista de la façana de Santa Maria de Falset, amb la torre del campanar.

a l'any 1750, que també seguiria l'ofici patern i que es casaria més endavant a Vila-seca. Per tant, es pot gairebé assegurar la presència dels Olivé al Pinell de Brai en el període 1737-1750.

L'any 1763 ja estaven a Falset, d'on no es mourien. Aquest any, Joan i Josep Antoni, pare i fill, contractaren la construcció de l'església nova de Sant Joan de Porrera, on consten com a mestres de Falset. La bastiren entre els anys 1763 i 1771 per un preu de 17.556 lliures¹. No era una església del mateix tipus que la de Falset. Encara no l'havien acabat que ja començaren a treballar a la de Falset, l'any 1768 o 1769. Devia ser en aquella època que Josep Antoni es va casar amb Antònia Guillemat, de Gratallops².

En l'obra de Falset hi intervingueren el pare i els dos fills. El pare, Joan, morí abans d'acabar-la, el 16 de desembre de 1777, i la seva muller ho féu encara no dos mesos després. En totes dues dates se'l designa com a mestre de l'església nova. El seu fill Josep Antoni es devia fer càrrec de la direcció en substitució del pare, i mereix idèntica designació el febrer de 1775, el gener de 1776, l'octubre de 1781 i el setembre de 1783

LA CONTRUCCIÓ DE LA NOVA ESGLÉSIA DE FALSET FOU ACORDADA AMB ELS MESTRES D'OBRES JOAN I JOSEP ANTONI OLIVÉ, PARE I FILL, PEL PREU DE 22.000 LLIURES. AQUESTS TAMBÉ CONTRUÏREN LA NOVA ESGLÉSIA DE PORRERA

en els assentaments de les defuncions d'alguns dels seus fills i de la seva muller. Joan Olivé, en canvi, era fadrí de l'església nova el maig de 1780, quan se li morí un fill albat, cosa que ha de significar que, aleshores, encara no havia assolit el grau de mestre.

Durant la construcció del temple de Falset també s'inicià el de les Borges del Camp, traçat per un frare de qui es desconeix el nom. L'obra fou iniciada durant la segona meitat de l'any 1778 i era de planta de saló, del mateix tipus que la de Falset. Segurament per aquesta raó, el mestre d'obres adjudicatari de Falset, mai citat pel seu nom a la documentació de les Borges, fou cridat diversos cops per visurar les obres del poble del Baix Camp. Concretament, consten pagaments per aquest concepte el 17 d'octubre de 1779 (7 lliures), el 21 d'octubre de 1781 i el 15 d'abril de 1782 (3 lliures per sis dies)³. Es tractava,

en tots els casos, de Josep Antoni Olivé perquè el pare, Joan, ja havia mort. El prestigi aconseguit amb la construcció de la gran església falsetana li hauria valgut per ser l'únic visurador de les Borges. És estrany que no es cridés el constructor del temple de Vinyols (1770-1778), que era del mateix tipus, per més que ja s'hagués acabat. Potser era foraster i no el tenien tan a mà.

Josep Antoni Olivé, vidu des de l'any 1781, morí a Falset el dia 5 de gener de 1816, als 79 anys d'edat. El seu fill, del mateix nom, continuaria l'ofici familiar. Ara com ara, es desconeix la participació de la nissaga en la traça o bé en la visura o construcció d'altres temples, que cal considerar probable tant en el del Pinell de Brai, abans de Falset, com en el de Marçà o bé en els posteriors i més propers dels Guiamets i Capçanes. ■

¹ LLOP TOUS, JOSEP. *Dades, notes i apunts històrics de la vila de Falset, iniciats per mossèn Francesc Mestre. Dins Estudis Prioratins 2*. Falset, 2000.

² QUEIXALÓS I FUCHO, RAFAEL. *Marçà, reculls de la seva història*. Edició de l'autor, 1992.

³ GIL SAURA, YOLANDA. *Arquitectura barroca en Castellón*. Diputació de Castellón, 2004.

⁴ FUENTES I GASÓ, MANUEL MARIA. *La participació de la vila de Falset en el finançament de les obres de construcció de la nova església parroquial de Santa Maria*. *Lo Violí*, núm. 1. 1r semestre de 2006. La data de 1778 que esmenta l'article està equivocada: ha de ser deu anys abans, que és quan s'inicià l'església. A més, la notícia està extreta de les conclusions d'una enquesta realitzada l'any 1775, cosa que fa impossible una data posterior.

⁵ Segons es dedueix de la seva partida de defunció, esdevinguda el 5 de gener de 1816, quan es diu que tenia 79 anys. Cal prendre's amb prudència l'edat, perquè no sempre era una data exacta.

⁶ ANGUERA, PERE I ARAGONÈS I VIRGILI, M. *El Priorat de la Cartoixa d'Escaladei*. Santes Creus, Fundació Roger de Belfort, 1985.

⁷ Els llibres sacramentals de Gratallops que corresponen a aquesta època no es conserven. Tampoc es conserven els de Porrera, que podrien haver donat llum sobre la presència del matrimoni Olivé Guillemat al poble.

⁸ JOVÉ I HORTONEDA, JOAN. *L'església de Santa Maria Assumpta de les Borges del Camp*. X premi literari Sant Jordi 1999. Ajuntament de les Borges del Camp.